

4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
5. Кононенко М. Мова у контексті культури : монографія. – К.-Івано-Франківськ : Плай, 2008. – 390 с.
6. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова. – М. : РАН Институт языкознания, 1997. – 327 с.
7. Кубрякова Е. С. Язык и знание / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 261 с.
8. Мартинюк А. П. Концепт у дискурсивній парадигмі / А. П. Мартинюк // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – 2006. – № 725. – С. 9-12.
9. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология / Е. А. Селиванова. – К. : Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підруч. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
11. Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 2004. – 345 с.
12. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 143 с.
13. Українські народні пісні : у 2 кн. – К. : Мистецтво, 1955. – Кн. 2. – 415 с.
14. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник / І. Б. Штерн. – К. : АртЕК, 1998. – 336 с.

УДК 811.111:81'373

КОНЦЕПТОСФЕРА “ЛЮДИНА” ТА ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЇЇ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ В НОРТУМБЕРЛЕНДСЬКОМУ ДІАЛЕКТІ

Романюк Н. М., студент

Запорізький національний університет

У статті розглянута концептосфера “Людина” та лексичні засоби її вербалізації в нортумберлендському діалекті. Виділені концепти представлені і локальними лексичними одиницями, і тими, що мають відповідники в літературній мові.

Ключові слова: концептосфера, концепт, діалектний концепт, лексичні одиниці, діалект.

Романюк Н. М. КОНЦЕПТОСФЕРА “ЧЕЛОВЕК” И ЛЕКСИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ЕЁ ВЕРБАЛИЗАЦИИ В НОРТУМБЕРЛЕНДСКОМ ДИАЛЕКТЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассматривается концептосфера “Человек” и лексические средства ее вербализации в нортумберлендском диалекте. Выделенные концепты представлены как локальными лексическими единицами, так и имеющими аналоги в литературном языке.

Ключевые слова: концептосфера, концепт, диалектный концепт, лексические единицы, диалект.

Romaniuk N. M. CONCEPTOSPHERE “HUMAN” AND LEXICAL MEANS OF ITS VERBALIZATION IN NORTHUMBRIAN DIALECT / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article considers the conceptosphere “Human” and lexical means of its verbalization in Northumbrian dialect. Singled out concepts represent both local lexical units, and those that have variants in the standard language.

Key words: conceptosphere, concept, dialect concept, lexical means, dialect.

Ще в XIX ст. були зроблені перші спроби визначити основну одиницю ментальності. Лінгвісти й філософи писали про “внутрішню форму” (О. Потебня), “позачасовий зміст” (С. Франк), “принципове значення” (О. Лосев) і власне про концепт (С. Аскольдов-Алексєєв). Різні дефініції концепту дозволяють виділити його інваріантні ознаки: 1) це мінімальна одиниця людського досвіду, що вербалізується з допомогою слова; 2) це основна одиниця обробки, збереження й передачі знань; 3) концепт має рухомі межі та конкретні функції; 4) концепт соціальний, його асоціативне поле зумовлює його прагматику;

5) це основний осередок культури [див.: 1]. Діалектні концепти як знання про територіальну варіативність мовних одиниць, що формує різні діалекти, посідають одне з провідних місць у класифікації концептів у цілому. На сьогодні єдина загальна теорія діалектного концепту мовознавцями не розроблена, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета роботи полягає в комплексному дослідженні засобів вербалізації концептосфери “Людина” на лексичному рівні. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: окреслити поняття “діалектний концепт”, виділити та описати лексичні засоби вербалізації концептів, що входять у концептосферу “Людина”. Об’єктом дослідження є нортумберлендський діалект Англії. Предметом – лексичні особливості концептосфери “Людина” названого діалекту. Матеріалом дослідження є словник “Слова Нортумберленду. Глосарій слів, що використовуються на території графства Нортумберленд і Тайнсайд” [5].

Специфіка діалектних концептів полягає в тому, що вони передають знання не лише про об’єкт світу, визначений словом, а й про суттєві мовні ознаки діалектів культурних співтовариств, територій і людей, які їх населяють. Діалектні концепти лежать в основі формування особливих категорій – діалектних, які об’єднують загальні й діалектні мовні одиниці в процесі їх зіставлення [див.: 2]. Вони мають відмінності від загальнонаціональних на всіх мовних рівнях та є характерними для певної території, найчастіше розглядаються як відхилення від літературної норми.

Характер одиниць мови, що передають зміст діалектного концепту, може бути різним: 1) фонологічна структура, що відображає діалектні відмінності в реалізації просодичних елементів: тон, інтонаційна модель, акцентна структура; 2) варіант слова, що вимовляється, який профілює діалектну відмінність за рахунок використання додаткового алофону або комбінації алофонів, складової структури, які не є характерними системі рідного діалекту; 3) лексична одиниця, що репрезентує концепт, відсутній у даному діалекті; 4) лексична одиниця, що репрезентує різні концепти в окремих діалектах; 5) лексична одиниця, що репрезентує новий концепт в одному з діалектів мови; 6) фразеологічна одиниця, що відображає особливе бачення світу діалектним мовним колективом [див.: 1, с. 48].

У ході дослідження нортумберлендського діалекту методом суцільної вибірки та семантичного аналізу було виписано 330 лексичних діалектних одиниць, що репрезентують концептосферу “Людина” у графстві Нортумберленд.

У результаті аналізу фактичного матеріалу виявлено, що концептосфера “Людина” складається з 7 груп концептів: “опис людини”, “матеріальне оточення”, “вид діяльності”, “відносини між людьми”, “частини тіла”, “дозвілля”, “імена”. Розглянемо ці групи за кількісною ознакою від найбільших до найменших.

Першим за чисельністю концептом є “опис людини”, до складу якого входять 99 діалектних лексичних одиниць. Він є неоднорідним і складається з двох груп: позначення зовнішнього вигляду людини та риси характеру. До першої групи належать такі лексеми: *gaucy* (товстун), *aad-fashint* (старомодний), *eald* (старий), *deulfow* (страждальницький), *fatty* (огрядний), *lad-o-wax* (атлетичний), *gammy* (кульгавий), а до другої – *imp* (вередливий), *idle* (аморальний), *coorse* (жорсткий), *craddenly* (боягузливий, слабодухий), *clot-heed / coof* (бовдур), *clifty* (розумний), *slingy* (лінивий), *kiney* (підступний, хитрий), *greet* (добрий).

Цей концепт складається з 2 лексико-семантичних одиниць і включає локальні лексичні одиниці, а також ті, що мають відповідники в літературній мові та виникли у зв’язку зі зміною семантики слова. Прикладами першого типу одиниць є: *goniel* – слово, яке використовують для позначення нерозумної людини, *huzzy* – жінка будь-якого віку, *heedsman* – дорослий юнак від 20 років, *cloughy* – жінка, одягнена без смаку, *dehyim* – жінка, яка перебуває в шлюбі, *waaden* – молодий та активний юнак. Прикладами другого – *dark* – blind, де слово *dark* у літературній мові функціонує зі значенням “темний”, а в нортумберлендському діалекті – як “сліпий”; *numby* (зі значенням “глухий”) – *numskull* як діалектизм номінує дурня. Тут також спостерігаємо зміну первинного значення слова *numb* і перетворення його на інше слово з відмінним значенням *numskull*. Аналогічне явище спостерігаємо у словах *gummy* (“опухлий”) – *lame* “кульгавий”, *wallow* (“валитися”) – *weak* (“слабкий”).

Семантичний аналіз свідчить, що значна частина слів, яка описує дорослих, – негативно маркована. Стосовно дітей, то тут наявні і позитивні, і негативні семи, проте в цілому негативна конотація при вербалізації характеру людини превалує.

Наступним за кількісними показниками є концепт “матеріальне оточення”, який містить назви одиниць побуту, будівель, одягу і в цілому нараховує 64 одиниці. Чисельною є група назв предметів побуту: *cag* (діжка), *each* (тесло), *knappin / humelin* (молоток), *ass-hwole* (піддувало), *inspress* (меблі), *keely-vine* (олівець), *keel* (човен), *kairn* (бідон для молока), *fire-steed* (комин), *cleck* (гак), *barraw* (сани), *dag* (револьвер), *cair eedge* (віз), *beyuk* (книга). Одяг представлений такими діалектними лексемами: *eke*, *eeke* (вбрання), *duds* (одяг), *craig* (краватка), *claes* (одяг), *bed-goon* (нічна сорочка), *half-shoon* (старе взуття). Будівлі вербалізовані назвами: *church / kirk* (церква), *hyem* (будинок), *javel* (в’язниця), *hoast-hoos* (готель).

У ході аналізу було виявлено, що концепт “матеріальне оточення” не містить понять, які наявні в діалекті та відсутні в літературній мові. Проте є велике розмаїття тих концептів, які виникли як наслідок зміни семантики слова. Так, лексема *buffet* у літературній мові – це шапка для їжі, але на території Нортумберленду вона набуває іншого, відмінного значення – *foot-stool* – “підставка для ніг”, слова *beans*, *girdle*, *cannel*, *cod* у нортумберлендському діалекті набувають значення *small coals*, *iron plate*, *candle* та *pillow* відповідно.

У концепті “вид діяльності” чисельною групою є назви професій жителів Нортумберленду, а саме: *cappu* (капітан), *beagle* (церковний охоронець), *grosser* (бакалійник), *cairder* (картяр), *cairt-reet* (каретник), *fish-fag* (рибалка), *gaird* (охоронець), *hind* (фермер), *grace-wife* (акушерка), *bootcher* (м'ясник), *owner* (приватник), *forsman* (бригадир), *bill-knife / chavyl* (дроворуб), *sleuth-hound* (детектив), *ceyuk* (кухар), *clays-man* (арбітр), *bawber* (рибний браконьєр). Такі складові концепту вказують на сферу і види діяльності мешканців досліджуваного регіону.

На відміну від групи “матеріальне оточення”, тут виявлена велика кількість концептів, які не мають відповідників у літературній мові, а в словнику подаються з деяким поясненням, що свідчить про те, що певна професія або вид діяльності були чи й досі є притаманними Нортумбрії. Наприклад: *cock-penny* – учитель на території Шроветід, *cotter* – жінка, яка працювала на фермі без підтримки чоловіка, *country-keeper* – у 1701 році назва відділу поліції, яка займалась охороною певного району міста за додаткову платню, *corver* – чоловік, який займався важкою роботою, *claydolly* – жінка, яка працювала на заводі цегли, займалась перенесенням цеглин з місця виготовлення до місця просушки, *klicker* – людина, яка стояла при вході в магазин і запрошувала перехожих зайти і щось придбати, *cadger* – людина, яка займалась торгівлею продуктових товарів, ходячи від будинку до будинку, *colley* – людина, яка займалась засвічуванням ліхтарів на вулицях Ньюкаслу. Проте відсутні приклади тих лексичних одиниць, що репрезентують новий концепт в аналізованому діалекті.

“Взаємини між людьми” – наступний концепт за кількістю представлених одиниць. Він містить у собі такі групи-назви: 1) членів сім'ї, 2) родинні відносини, 3) назви стосунків між сторонніми людьми. Найбільшою є перша група назв членів сім'ї: *dowtor* (дочка), *kiddi* (син), *eld-father* (вітчим), *el-mother* (мачуха), *feder / fithor / fadder* (батько). Велика кількість варіантів назви батька вказує на патріархат, який, скоріш за все, панував у кожній родині та взагалі на території Нортумберленду. Друга група включає такі лексеми: *eme* (дядько), *commother* (хресна). Третя група, що складає концепт на позначення людей, їхніх зв'язків, представлена такими одиницями: *good-dowtor* (похресниця), *gadderin* (натовп), *caaler* (гість), *callant* (молодий чоловік), *creatur* (людина), *gairil / carlin* (дівчина), *billie* (юнак), *chep* (приятель), *chiel* (друг), *bairn* (дитина), *floak* (люди), *fout* (любий), *feady* (ворог), *childer* (діти), *coystril* (молодик).

Виділена група складається з концептів, що не мають відповідника в літературній мові, наприклад: *bedesfolk* – житель релігійного дому, і зі слів, які зазнали семантичних змін, утворивши новий концепт: *lad* (у літературній мові “юнак”) у носіїв діалекту нортумберлендського набуває значення “милий”, *sweetheart*; значення слова *bully* “хуліган” змінюється і перетворюється на *brother* уже з іншим значенням “брат”; слово *crib*, яке несе в собі значення “ясла”, вживається в іншому значенні, а саме “дитина, маленька на свій вік”.

Широко представлений і концепт “частини тіла та їхні хвороби”, у якому чисельною є група назв частин тіла: *craig / hause* (ува), *dicky* (голова), *kitty-finger* (мізинець), *airm* (рука від плеча до кінцівки), *byen* (кістка), *daddle* (рука, кінцівка), *keslup* (живіт), *glams* (руки), *gob / gobby* (рот), *hask* (горло), *broo* (чоло), *blinker* (око), *ee-bree* (брова), *gang-tooth* (зуб), *chowls* (щелепа), *corporation* (шлунок). Меншою кількістю лексичних одиниць виділяються хвороби як складові аналізованого концепту: *gaa / gaw* (хвороба), *belly-wark* (кишкова колька), *clour* (пухлина).

Лексичні одиниці, що репрезентують концепт, відсутні в інших діалектах, нами не зафіксовані. Виявлені концепти, які в діалекті втратили літературне значення та застосовуються на території Нортумберленду в іншому контексті та сенсі, та вербалізують новий концепт, наприклад, слово *beak* зі значенням “дзьоб” перетворюється на *pose* – “ніс”; слово *income* – “дохід” перестає вживатися у своєму першому значенні та набуває іншого відтінку – “виразка” – *ulcer*. Лексеми *hitch*, *ear*, *anklet* також змінюють свою семантику (ривок, вухо, браслет на ногу) та поширюються на території Нортумберленду зі значенням “грудна клітка”, “нирка” та “кісточка” відповідно.

Концепт “дозвілля” включає в себе назви традиційних свят і різноманітних ігор. Перший субконцепт найбільш репрезентований святами, що мають релігійне походження: *Chrisenmas / chrisamas* (Різдво), *Childermass-day* (День пам'яті вбитих Іродом дітей), *Carlin Sunday* (п'ятий день посту). Родинні дійства вербалізовані такими одиницями: *bridal* (весільна церемонія), *daffin* (масове гуляння), *bride's-wain* (весілля). Серед найпоширеніших ігор виділяємо *crackets* (крикет). Інші назви ігор та свят зазнали певних змін у своїй структурі та семантиці.

Окремо виділимо групу свят, а також ігор, що поширені особливо серед дітей саме на території Нортумберленду та які не мають відповідників у літературній мові: *clubby-shaw* (гра між двома командами з м'ячем), *hoppin* (щорічний фестиваль на головних вулицях міст), *coo* (гра в хованки, до якої долучаються діти менше 10 років), *cowleading* (гра "слідуй за своїм вожаком", коли вожак виконує якусь дію, а учасники повторюють її), *all-in-the well* (гра для підлітків у Ньюкаслі), *brewery* (гра для хлопчиків), а також багато інших – *buck-buck*, *brunt*, *cappu*, *catchu*, *cat-gallows*, *checkers*.

Таке різноманіття ігор і свят на території Нортумберленду свідчить про те, що жителі цього регіону виховують своїх дітей рухливими та грайливими, дотримуються звичаїв і традицій, свят, які розповсюджені на всій території Англії, та щорічно проводять власні дійства та фестивалі.

Найменшою кількістю одиниць репрезентований концепт "імена". Його вербалізація саме цими діалектними іменами вказує на їх популярність та розповсюдженість у регіоні, а саме: *Kirsen / Kersty* (Крістен), *Elick* (Александр), *Elsie / Ailsie* (Еліс), *Elspith / Elspeth* (Елізабет), *Dandy* (Ендрю), *Edie / Edom* (Адам), *Clim* (Клемент).

Зроблений концептуальний аналіз лексико-семантичного рівня нортумберлендського діалекту дозволяє створити певний образ його носіїв. На перший погляд переважно негативно марковані лексичні одиниці, що входять до концепту "опис людини", свідчать про те, що мешканці Нортумберленду – люди неосвічені, переважно старшого й похилого віку, нетактовні, огрядні, з деякими фізичними вадами. Проте дослідження інших семантичних полів вказує на протилежне. Перед нами працюючі чоловіки і жінки, які виконують важку фізичну працю на фермі, шахті, заводі, у порту тощо. Саме складні виробничі умови сформували такий жорсткий і стійкий характер жителів Нортумберленду, а також стали причиною того, що вони цінують і радіють життю. Представники Нортумберленду віддані своїй вірі, чітко дотримуються релігійних доктрин, з покоління в покоління передають народні традиції та звичаї, мають гарне почуття гумору та люблять різноманітно й активно проводити вільний час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Изд-во Воронежского университета, 1996. – 104 с.
2. Болдырев Н. Диалектные концепты и категории / Н. Болдырев, В. Куликов // Филологические науки. – 2006. – № 3. – С. 41-50.
3. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В. А. Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
4. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
5. Heslop O. A Glossary of Words Used in the Country of Northumberland and on the Tyneside / O. Heslop. – L. : English Dialect Society, 1892. – 572 p.

УДК 811.161.1'271'42: 821.113-1.08

ИСТОРИЯ СТРАНЫ В ЗЕРКАЛЕ ЯЗЫКОВОЙ ИГРЫ А. ВОЗНЕСЕНСКОГО

Томилина Г. Я., к. филол. н., доцент, Беломорец В. П., к. филол. н., доцент

Запорожский национальный университет

Запорожский национальный технический университет

В статье рассматриваются различные приемы языковой игры в поэзии А. Вознесенского, используемые им при описании истории страны.

Ключевые слова: языковая игра, словообразование, звукопись, метафора, функция.

Томилина Г. Я., Беломорец В. П. ИСТОРИЯ КРАЇНИ В ДЗЕРКАЛІ МОВНОЇ ГРИ А. ВОЗНЕСЕНСЬКОГО / Запорізький національний університет, Запорізький національний технічний університет, Україна.

У статті розглядаються різноманітні засоби мовної гри в поезії А. Вознесенського, що використовуються ним при описанні історії країни.

Ключові слова: мовна гра, словотвір, звукопис, метафора, функція.